

Toen de trapwielen alleen voor het vermaak werden gebruikt

Een rijzige en vriendelijke hotelhouder toonde mij, in zijn etablissement in Kopenhagen, een verzameling van vijftien zeer grote en kleurige lithografieën uit de beste art-nouveautraditie in Parijs bij het begin van de twintigste eeuw. Het waren buitenmatig grote reclameboodschappen, die functioneerden als het decoratieve sieraad van zijn ietwat verouderd maar statig

verblijf. Maar zij vervulden tegelijk zijn vertederende bewondering voor de Franse belle époque, toen de mondaine dames, met verwonderde gezichten nagekeken door de eenvoudige buitenlieden, als *cyclewoman* door de golvende landschappen toerden, ver weg van de kwalijke rookpluimen van de industriële revolutie.

Onder diezelfde rookpluimen werden nochtans hun oogstrelende *bicyclettes* gesmeed: de Aiglons, de Alcyons, de Merciers, de Palmers, de Peugeotts. Sommige onder die namen klinken ons nog vertrouwd in de oren, want zij waren, zoveel jaren ná al die sierlijke schijn, de bijzondere vehikels waarmee de fietshelden uit onze kinderjaren, als beeldhouwde goden, de Galibier en de Tourmalet overwonnen. Zij waren goden maar nog geen vedettes. Zij leken eerder veredelde werklieden, individuen die krachtig waren in hun eenzaamheid tussen de besneeuwde alpentoppen en alleen maar rekenden op hun eigen trapkunst en op de kwaliteit van hun fiets, want sponsorploegen en coaches en tactieken en medische hulpmiddelen bestonden toen nog niet. Over die wonderbaarlijk sterke helden en hun dito fietsen droomden wij, een kinderleven lang, nog vóór de *panini's* onze verbeelding kwamen versterken. Over de *cyclewoman* van de belle époque hadden wij toen nog nooit gehoord. Wij konden ons zo'n wereld zelfs niet verbeelden, wij kenden de kunst van de belle époque toen nog niet. Wij zouden overigens niet hebben begrepen waarom die dames uit Luilekkerland zich zo nodig nog moesten ontspannen.

Die wonderbaarlijke historische cyclus van de fiets kwam mij voor de geest, toen ik in Ludo Stynens *Liberaal en flamingant. Pol De Mont als politicus* vernam hoe de (als politicus nauwelijks bekende) letterkundige Pol De Mont in 1892 in de Antwerpse provincieraad voorstelde om officieren, soldaten en postbodes tijdens hun dienst vrij te stellen van het betalen van rijwieltaksen. Het voorstel stuitte echter op verzet vanwege een collega-raadslid die opmerkte “*dat de meesten die trapwielen alleen maar voor hun vermaak gebruiken, niet voor hun dienst*”. Ludo Stynen begrijpt de grond van een dergelijke discussie, want “*de fiets is in die jaren nog lang geen*

gewoon transportmiddel, maar een duur en elitair luxeobject waarmee de stedelijke liberale bourgeoisie tijdens haar vrije uren graag de streek verkent”.

Overigens kon men aan de gezaghebbende liberaal en flamingant Pol De Mont (1857-1931) geen elitarisme verwijten. Zijn politieke keuzes waren integendeel gericht op democratische principes en sociale gevoeligheden: enkelvoudig algemeen stemrecht, belastingen naar draagkracht, weeldetaksen, herverdeling van de welvaart van het land, studiebeurzen, algemene militaire dienstplicht, bevorderen van de mobiliteit onder de landelijke bevolking.

Politieke keuzes en politieke mandaten bleken voor De Mont echter geen congruent verhaal te vormen: hij zetelde slechts gedurende twee jaar in de Antwerpse provincieraad en liet de mogelijkheid om te kandideren bij de gemeenteraadsverkiezingen aan zich voorbijgaan. Als bevlogen ‘voluntarist’ schuwde hij geenszins de publieke tribune maar het streven naar politieke mandaten sloot blijkbaar niet aan bij zijn persoonlijkheid, omdat zij hem zouden veroordelen tot het telkens weer sluiten van compromissen.

Liberaal en flamingant en voluntarist was ook die andere Antwerpse dichter-agitator Theodoor Van Ryswyck (1811-1849). Maar beiden waren anderzijds geheel verschillende persoonlijkheden en zij fungeerden bovendien in een geheel verschillend tijds kader. Naargelang van de geboden kansen, ageerde de ‘ernstige’ en principiële De Mont vanaf een reële of een virtuele politieke tribune. Dat gebeurde tijdens een periode waarin de culturele en sociaaleconomische emancipatie reeds systematisch kon worden ingebed in het toenemend democratisch gehalte van de gemeenschap in dit land. De volkse en onstandvastige Van Ryswyck leefde daarentegen in een periode waarin de democratische instellingen in België nog op dwangmatige wijze francofiel én elitair waren. Die toestand botste met de verwachtingen van diegenen die erop rekenden dat de nieuwe staat België – of alleszins de democratische verworvenheden van het tijdsgewricht – een culturele emancipatie van de bevolking in Vlaanderen zouden mogelijk maken. Die zogenaamde *taalminnaren* behoorden tot de eersten die, individueel of in groep, die reactie op gang brachten en symboliseerden. Tijdens de periode 1830-1845 verkenden zij drie beddingen: de verlichte en pragmatisch-orangistische rondom de Gentenaars Willems en Snellaert, de katholieke-behoudende omheen de Leuvense kanunnik David en ten slotte de volks-literaire omheen Conscience en Van Ryswyck.¹ De diepe onderstroom van

1. Zie hieromtrent: L. Boeva, *Pour les Flamands la même chose. Hoe de taalgrens ook een sociale grens was*, Gent, 1994, pp. 34-51. Boeva noemt dit het “drietal aanwijsbare hoofdstromen van de periode 1830-1845” (p. 34). Zie ook E. Witte, Hoe Oranjegezind waren de taalminnaren?, in: *Wt*, jg. 72, 2014, nr. 2, pp. 105-127. Witte wijst op het pragmatisme van die Vlaamse bewegings-orangisten en het pijnlijke spagaat waarin zij leefden: “Zij zijn financieel afhankelijk van het nieuwe [Belgische] regime, verlangen naar het herstel van het koninkrijk [der Nederlanden], maar vrezen voor

hun reactie werd gevormd door hun streven om in de Zuidelijke Nederlanden een Belgisch-Vlaamse literaire traditie tot stand te brengen, in mindere of in meerdere mate gericht op de standaardtaal van het Noorden.

De Gentse stroming was uitgesproken anti-jakobijns en orangistisch-sceptisch tegenover het nieuwe regime in België. De andere stromingen waren evenmin principieel staatkundig antibelgicistisch. Integendeel. Vanuit het Antwerpse literaire milieu bekritiseerde Theodoor Van Ryswyck evenwel het ergerniswekkende kopiëgedrag van de nieuwe staat België ten opzichte van Frankrijk, zowel in zeden en gewoonten als in taalgebruik. Want, hekelt Van Ryswyck, *“T is alles schoon en goed wat vreemdelingen maken/ De vlaemsche boeken zyn belagchelyke zaken/Men weet niet meer wat tael 's lands eerste vorsten spraken/ Dit gaet te fel!”*²

Maar, zoals Adelheid Ceulemans opmerkt in haar *‘Het apenspel’*. *De Franse paradox in de Vlaams-Belgische literatuur uit de vroege negentiende eeuw*, toont het oeuvre van Van Ryswyck (en zijn literaire generatie) aan dat men zich op een twijfelachtig pad bewoog ten opzichte van de Franse literatuur (en de Franse cultuur in het algemeen): enerzijds werden de Franse taal en cultuur heftig bestreden en anderzijds trad in hun werk een spiegelwerking op ten opzichte van diezelfde taal en cultuur. Uiteraard was dat het onvermijdelijke gevolg van hun eigen geschiedenis, waarin die Franse cultuur zo dominant aanwezig was geweest. Daarenboven, besluit Adelheid Ceulemans, *“bevestigt Van Ryswycks oeuvre [ongewild] de sterke en eeuwenoude reputatie van de Franse taal en cultuur, die ook in het nieuwe Vlaams-België, althans bij de hogere klassen, prestige bleven genieten”*.

“Ci sono molti momenti storici”, wil een Italiaanse wijsheid, er bestaan te veel belangrijke historische ogenblikken om zich tot enkele ervan te beperken, in dit geval waren dat de ‘vitae’ van een paar opmerkelijke, sociaal-culturele figuren uit de Vlaamse beweging. Na haar hoofdzakelijk sociaal-cultureel bepaalde, legitieme opgang tijdens haar ‘langdurige negentiende eeuw’³, komt een groot deel van die Vlaamse beweging immers terecht in een spiraal van controversiële politieke fases. Die stadia kaderen in de tragische draaikolken van de beide wereldoorlogen: het activisme, de Frontbeweging, de collaboratie met nazi-Duitsland.

hun baan als zij een orangistisch militantisme aan de dag leggen.” (p. 115)

2. Th. Van Ryswyck, *Het apenspel*, cf. de volledige versie van het gedicht in de hierna vermelde bijdrage van Adelheid Ceulemans in onderhavig nummer van *Wt*.
3. Een verwijzing naar het ‘De lange negentiende eeuw’, het begrip dat historici vaak hanteren m.b.t. het kenmerkende tijdvak tussen (grosso modo) de Franse Revolutie en de Eerste Wereldoorlog. Men kan die term ook toepassen op de geschiedenis van de Vlaamse beweging, die zich tijdens dat tijdvak quasi uitsluitend ontwikkelt binnen een aanvaarde Belgische (staatkundige) context en slechts vanaf tijdens de Eerste Wereldoorlog een fundamentele antibelgicistische factor ontwikkelt via het Vlaams-nationalisme.

Bepaalde aspecten van die episodes hebben sinds een paar decennia de noodzakelijke ruime aandacht genoten vanwege de historiografie. Andere bleven echter onderbelicht. Eén ervan is de wijze waarop de Belgische overheid op 10 mei 1940 werd meegesleept in de Tweede Wereldoorlog en in een verdedigingsreflex (en paniecreactie) duizenden inwoners arresteerde en op transport plaatste, hoofdzakelijk naar Frankrijk en ook naar Engeland. Dat onder de arrestanten zich diverse persoonstypes bevonden, was bekend: communisten, rexisten, al of niet toevallig in België verblijvende Duitsers, Vlaams-nationalisten. Het zal echter het lot van laatstgenoemden zijn dat een bepalende plaats zou innemen in het historisch geheugen, niet in de laatste plaats vanwege het bloedbad bij de kiosk van Abbeville op 20 mei 1940 en vanwege het anti-Belgische (en pro-collaboratie-) ressentiment dat een gedeelte van de Vlaamse beweging daaruit kon putten.

Over die wegvoeringen en die weggevoerden heeft historicus Frank Seberechts enkele maanden geleden een studie gepubliceerd, die qua omvangrijkheid en grondigheid de eerste in haar genre is.⁴ Uit die studie blijkt onder meer hoe sterk de wegvoeringen werden gerelateerd aan het lot dat de joden moesten ondergaan tijdens de Tweede Wereldoorlog. Historicus Etienne Verhoeyen, bekend als onderzoeker achter de ophefmakende televisiereeks *De Nieuwe Orde* uit 1982, grijpt in *Wegvoeringen en weggevoerden in de meidagen van 1940* de publicatie van Seberechts aan om die studie te analyseren en in een breed historisch en historiografisch kader de plaatsen. Terecht stelt hij dat de auteur bij de beschrijving van de arrestaties “*stuit op de belangrijke vraag hoe, wanneer en door wie [de] lijsten met de te arresteren personen [werden] aangelegd*”.

Een evident cruciale vraagstelling waarop wellicht nooit een sluitend antwoord zal komen, stelt Verhoeyen, “*wegens gebrek aan documenten*”.

FRANS-JOS VERDOODT | HOOFDREDACTEUR WT

4. F. Seberechts, *De weggevoerden van mei 1940*, Antwerpen, 2014.